

Critical Studies in Texts and Programs of Human Sciences,
Institute for Humanities and Cultural Studies (IHCS)
Quarterly Journal, Vol. 24, No. 2, Summer 2024, 83-108
<https://www.doi.org/10.30465/CRTLS.2024.39944.2509>

"Ecological University: A Feasible Utopia": A Methodological Analysis

Reza Mahoozi*, Ali Asghar Morovat**

Abstract

"Ecological University: A Feasible Utopia" is a translation of a book by Ronald Barnett, a famous English university philosopher, published in 2018. This book proposes a new idea for future universities based on the method of critical realism on Bhaskar and Habermas's communicative action. Based on critical realism, he has considered several ontological layers for the seven ecosystems in which we humans and societies live and feel their presence in our lives. In his opinion, the university can communicate with the existential layers of all seven ecosystems based on the epistemological diversity within itself and based on the academic principles that make it superior to these seven ecosystems, and establish a homogeneous relationship between them in continuous back-and-forth between them, a relationship that is heterogeneous in the current situation, and this heterogeneity endangers the life of the planet and our ecosystem he has thrown it away. This paper tries to critique and examine the Persian translation of this book in terms of content, methodology, appearance, and the sources used.

Keywords: Ecological University, Ecosystem, Roy Bhaskar, Barnett, Habermas.

* Professor of Philosophy, Research Institute of Cultural, Social and Civilization Studies, Tehran, Iran
(Corresponding Author), mahoozi@iscs.ac.ir

** Assistant Professor of Philosophy of Art, Faculty of Art and Architecture, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran, a.morovat@basu.ac.ir

Date received: 18/04/2024, Date of acceptance: 03/08/2024

Extended Abstract

“Ecological University: A Feasible Utopia” is a philosophical work about the university and its role in creating a sustainable ecosystem for the entire globe, which many human and non-human activists and factors play a serious role in creating or disrupting. The book *“Ecological University: A Feasible Utopia”* is the result of thirty years of reflection and testing of many ways and analyses of various perspectives that Ronald Barnett has achieved as a supporter of academic liberalism. This time with the help of the approach of critical realism and Habermas' liberating action; approaches that allow him to connect the university in the special fluidity of this institution, without depriving it of its fundamental principles, with the seven ecosystems outside the university can constantly correct and restore a knowledge aimed at the well-being and establishment of the ecosystem. to produce sustainably and based on academic logic and not under the dominance of the American market-oriented model to liberate humanity from knots and subjugation, Barnett himself described the main idea of his book as follows: “Ecological university represents an attack on academic structures such as an entrepreneurial university or "corporate university" or even "digital university". The ecological university is not just a structure next to other structures, but it is a form of anti-university that consciously and carefully deals with the problems that the current universities and on a wider level of the contemporary society display”. Based on this, the ecological university adheres to the special principles of the university, but unlike the Kantian model, it does not consider these principles to be rigid, influenced by Bhaskar's critical realism approach and Habermas' communicative action. The book *“Ecological University: A Feasible Utopia”*, was published in 2018 by Ronald Barnett, a famous philosopher at the Institute of Education, University College London. Barnett dedicated this book to his close friend Roy Bhaskar, philosopher and prominent theorist of critical realism, who died in 2014. This book has 416 pages, including the indexes. The end of the book was translated into Persian by Sina Bastani and Jabar Rahmani in 2017. In addition to the introduction, this book consists of three main sections with the titles of the idea of the ecological issue (including 107 pages), the ecological university (including 55 pages), and the ecological review (including 54 pages). This book is the result of Barnett's lectures and articles between 2011 and 2018 and the previous books. According to him, the discussion has been presented as a result of years of effective and continuous dialogue with Roy Bhaskar based on the method of critical realism. He has also benefited greatly from Habermas' views, especially regarding intellectual and epistemological interests, the doctrine of emancipatory dialogues, and his criticisms of

85 Abstract

the dominant economic culture in the second half of the 20th century. According to Barnett, true knowledge is deep knowledge, which must be achieved through effective and continuous Habermasian-style conversations between scientists. These discussions are closed in the current universities, which lack the necessary independence, and therefore we cannot witness the production and development of real knowledge in them. This is the sociological weakening that recent universities have been caught in. On the other hand, universities suffer from the pain of epistemological weakening, which also happens as a result of the lack of independence of the university. Barnett, to fix these two defects (weaknesses) and achieve a liberating state, adopting policies such as paying attention to a critical approach in developing curricula, introducing interdisciplinary elements in university education, and paying attention to philosophical and sociological perspectives is necessary for the idea of higher education in its liberal sense, and not in the Kantian sense of the word- known. Barnett's claim in this book is idealistic rather than factual. He does not pay attention to the intertwined constructions of knowledge, government, and society, and by falsifying historical events and using the metaphor of paradise lost or perhaps due to ignorance of history and the nature of the relationship between knowledge and the university with external needs. He has imagined a situation in which the Islamic Azad University of closed and ideological governments can produce knowledge that is committed to the truth instead of being committed to the government and society. This is the unattainable and even unreasonable idea that Barnett has proposed in this book; an idea that Barnett has distanced from in his book *“Ecological University: A Feasible Utopia”*.

Bibliography

- Barnett, Ronald, 2017, *Ecological University: A Feasible Utopia*, translated by Sina Bastani and Jabar Rahmani, Publications of the Institute for Social and Cultural Studies;
- Barnett, Ronald and Roberto Di Napoli, 2016, *Variable Identities in Higher Education*, translated by Sajjad Yahek, Publications of the Institute for Social and Cultural Studies;
- Barnett, Ronald, 2018, *The Idea of Higher Education*, translated by Majid Mohammadi Fumani, Ariadakht Qayyomi Bidhandi, Ali Rezaei and Ehsan Akradi, Andisheh Ehsan Publications;
- Barnett, Ronald, 2017, *Future University: Ideas and Possibilities*, translated by Shima Shasti and Shervin Moghimi, Publications of the Institute for Social and Cultural Studies;
- Bhaskar, Roy, 2013, critical realism and criticism of the positivism tradition, in *The Possibility of Naturalism*, translated by Reza Mahoozi, In *Etelaat e hekmat va Marefat (Information of Wisdom and Knowledge)*, March, Year 9, Number 5;

- Fichte, Yohan Gottlieb, 2015, speeches about the mission of a scientist, translated by Esmail Saadat, Farhang Javid Publications;
- Sefidkosh, Maytham, 2015, University idea, selection and editing, Hekmat Publications;
- Samim, Reza, 2015, Questioning the university in the German intellectual tradition; Transition from a philosophical question to a sociological question, in Mahoozi, Reza, University: Theoretical Reflections and Iranian Experience, Publications of the Institute for Social and Cultural Studies;
- Kant, Immanuel, 2019 A, Conflict of Faculties, translated by Sayed Masoumeh Mousavi, Shabkhiz Publications;
- Kant, Immanuel, 2018, The Conflict of Faculties, translated by Reza Mahoozi, Publications of the Institute for Social and Cultural Studies;
- Mahoozi, Reza, 2018, Kant and the service of philosophy to the future of the university, in the book Philosophy of University; Reflections on universities in the world and Iran, edited by Reza Mahoozi, Publications of the Institute for Social and Cultural Studies;
- Mahoozi, Reza, 2018, philosophy of university; Reflections on Universities in the World and Iran, Publications of the Institute for Social and Cultural Studies;
- Mahoozi, Reza, 2017, from a national university to a university for dialogue, in the question of Iranian universities, with the efforts of Jabar Rahmani, Publications of the Institute for Social and Cultural Studies;
- Wittrak, Bjorn, 2016, The Development Course of the Modern University, translated by Aria Matin, Publications of the Institute for Social and Cultural Studies;
- Newman, John Henry, 2015, The Idea of a University, translated by Irfan Badkobe, in Sefidkosh, Maysham, The Idea of a University, Hekmat Publications;
- Verjee, Jak, 2017, Universities in the Middle Ages, translated by Amir Rezaei, Publications of the Institute for Social and Cultural Studies;
- Habermas, Jürgen, 1400, Cognition and Human Interests, translated by Naseruddin Ali Taghavian, Publications of the Institute for Social and Cultural Studies;
- Jaspers, Karl, 2014, The Idea of the University, translated by Mehdi Parsa and Mehrdad Parsa, Phoenix Publications;
- Fichte. 1979, Addresses to the German Nation (Trans. by R. F. Jones and G. H. Turnbull), Westport: Greenwood press.

دانشگاه بوم‌شناختی: آرمانشهری دست‌یافتنی؛ تحلیلی روشن‌شناسانه

رضا ماحوزی*

علی اصغر مروت**

چکیده

«دانشگاه بوم‌شناختی؛ آرمانشهری دست‌یافتنی» ترجمه کتابی است از رونالد بارنت فیلسوف دانشگاه مشهور انگلیسی که در سال ۲۰۱۸ منتشر شده است. این کتاب بر اساس روش واقع‌گرایی انتقادی روی باسکار و کنش ارتباطی هابرماس، ایده جدیدی را برای دانشگاه‌های آینده پیشنهاد کرده است. وی بر اساس واقع‌گرایی انتقادی، لایه‌های هستی‌شناسانه متعددی را برای هفت بوم‌نظامی که ما انسان‌ها و جوامع درون آن‌ها زندگی می‌کنیم و حضورشان را در زندگی مان احساس می‌کنیم در نظر گرفته است. به عقیده وی، دانشگاه می‌تواند حسب تنوع معرفتی درون خود و بر اساس اصول آکادمیکی که آن را برتر از این هفت بوم‌نظام قرار می‌دهد، با لایه‌های وجودی هر هفت بوم‌نظام ارتباط برقرار کرده و در رفت و برگشت‌های مستمر، رابطه‌ای همگون بین آن‌ها برقرار سازد؛ رابطه‌ای که در شرایط فعلی ناهمگون است و این ناهمگونی حیات کره زمین و زیست بوم ما را به مخاطره انداخته است. این نوشتار تلاش می‌کند ترجمه فارسی این کتاب را از جهات محتوایی، روشی، ظاهری و منابع مورد استفاده مورد نقد و بررسی قرار دهد.

کلیدواژه‌ها: دانشگاه بوم‌شناختی، بوم‌نظام، روی باسکار، بارنت، هابرماس.

* استاد فلسفه، پژوهشگاه مطالعات فرهنگی، اجتماعی و تمدنی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)،
mahoozi@iscs.ac.ir

** استادیار فلسفه هنر، دانشکده هنر و معماری دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران، a.morovat@basu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۱/۳۰، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۱۳

۱. مقدمه

«دانشگاه بوم‌شناختی؛ آرمان‌شهری دست‌یافتنی» اثری است فلسفی دربارهٔ دانشگاه و نقش آن در ایجاد زیست‌بومی پایدار برای تمامیت کرهٔ زمینی که کنشگران و عوامل انسانی و غیرانسانی متعددی در ایجاد یا به هم زدن آن نقشی جدی دارند. اولین اثر بارنت در حوزه دانشگاه، کتاب ایده آموزش عالی (۱۹۹۰) است که سال ۱۳۹۸ توسط مجید محمدی فومنی، آریادخت قیومی بیدهندی، علی رضایی و احسان اکرادی ترجمه و توسط انتشارات اندیشه احسان منتشر شده است. علاوه بر این دو کتاب، دو کتاب دیگر نیز با عناوین «هویت‌های متغیر در آموزش عالی» با ترجمه سجاد یاهک (انتشارات پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، سال ۱۳۹۶) و «دانشگاه آینده، ایده‌ها و امکان‌ها» با ترجمه شیما شصتی و شروین مقیمی (انتشارات پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، سال ۱۳۹۷) به دست علاقه‌مندان حوزه آموزش عالی و دانشگاه‌پژوهان رسیده است. کتاب دیگری از این فیلسوف با عنوان «فیلسوفان و دانشگاه» نیز در دست ترجمه است که به زودی توسط مؤسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی منتشر خواهد شد. کتاب اخیر مجموعه‌ای از خوانش‌های فلسفی آثار فیلسوفان بزرگ در باب دانشگاه است که توسط استادان نسل اخیر نگارش شده و بارنت علاوه بر تدوین طرح کلی آن، ویراستاری علمی آن را نیز برعهده دارد.

محققان و علاقه‌مندان این حوزه می‌دانند که اگرچه آثار چندی با عنوان «فلسفه آموزش» در ایران تألیف و یا ترجمه شده است اما حوزه مطالعات فلسفی دانشگاه در ایران سابقه چندانی ندارد و لذا ادبیات این حوزه در کشور ما بسیار نحیف و کم‌توان است. برکنار از چند اثر فوق‌الذکر، اولین اثری که به صورت منسجم به زبان فارسی منتشر شد، ترجمه کتاب کارل یاسپرس با عنوان «ایده دانشگاه» است که سال ۱۳۹۴ توسط مهدی پارسا و مهرداد پارسا ترجمه و به همت انتشارات ققنوس منتشر شده است. کتاب «ایده دانشگاه» ویراسته میثم سفیدخوش نیز قطعات فلسفی چندین فیلسوف برجسته را انتخاب کرده و توسط مترجمان همکار ترجمه شده است. این کتاب نیز سال ۱۳۹۵ توسط انتشارات حکمت منتشر شده است. کتاب دیگر، ترجمه «نزاع دانشکده‌ها»ی کانت است که از آن دو ترجمه یکی توسط سیده معصومه موسوی (انتشارات شب‌خیز، سال ۱۳۹۹) و دیگری توسط رضا ماحوزی (انتشارات مؤسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی، سال ۱۳۹۹) موجود است. این کتاب، نخستین کتاب منسجم در حوزه فلسفه دانشگاه است و بر ایده دانشگاه آلمانی در قرن نوزدهم و بیستم و بر کل مباحث فلسفی در باب دانشگاه تأثیری بنیادین نهاده است. کتاب «فلسفه دانشگاه؛ تأملاتی در باب دانشگاه در

ایران و جهان» نیز مجموعه‌ای است هفتصد صفحه‌ای ویراسته رضا ماحوزی که در آن استادان فلسفه دانشگاه‌های ایران، اندیشه‌های فلسفی فیلسوفان بزرگ جهان و بعضاً تأملات خود در باب دانشگاه را در دو قالب گفتگویی و نوشتاری، بر وضعیت گذشته و حال دانشگاه در ایران تطبیق داده و تلاش دارند از عینک فلسفه، آموزش عالی ایران در نود سال اخیر را مورد تأمل قرار دهند. این کتاب نیز سال ۱۳۹۷ توسط پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی منتشر شده است. «شناخت و علاقه‌های انسان» اثر یورگن هابرماس به ترجمه ناصرالدین علی تقویان کتاب دیگری در این حوزه است که به نقش دانش‌رهایی‌بخش در آینده بشریت اشاره دارد. این کتاب سال ۱۴۰۰ توسط مؤسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی منتشر شده است. علاوه بر کتاب‌های فوق، مقالات چندی نیز توسط اندک محققان این حوزه به زبان فارسی در مجلات و یا مجموعه مقالات منتشر شده در قالب کتاب انتشار یافته است که به رفع خلأ موجود در این موضوع کمک بسیاری می‌کند اما تا ایجاد یک حوزه مطالعاتی آکادمیک در ایران، راه بسیار سختی در پیش است.

از میان همه شخصیت‌های بزرگ فلسفی که درباره دانشگاه اندیشیده‌اند، رونالد بارنت شخصیتی است منحصر بفرد. وی بیش از سی سال است که به صورت متمرکز بر دانشگاه و نقش و کارکرد و مسئولیت آن متمرکز است. وی علاوه بر سال‌ها تدریس و حضور در مجامع آکادمیک بین‌المللی، ۱۸ کتاب تألیفی و ۱۱ کتاب تدوین شده درباره دانشگاه منتشر کرده است. کتاب دانشگاه بوم‌شناختی ماحصل سی سال تأمل وی و آزمودن راه‌های متعدد و تحلیل دیدگاه‌های متنوعی است که وی در مقام یکی از طرفداران لیبرالیسم دانشگاهی این بار به کمک رویکرد رئالیسم انتقادی و کنش‌رهایی‌بخش هابرماسی بدان دست‌یازیده است؛ رویکردهایی که به وی اجازه می‌دهد دانشگاه را در سیالیتی ویژه این نهاد، بی‌آنکه آن را از اصول بنیادینش تهی کند، با هفت زیست بوم بیرون از دانشگاه مرتبط کند تا هم بتواند دائماً خود را تصحیح و ترمیم کند و دانشی معطوف به به‌زیستی و برقراری زیست‌بومی پایدار تولید کند و هم بر اساس منطقی درون آکادمیک - و نه تحت تسلط الگوی آمریکایی بازارمحور - رهایی‌بخشی از گره‌ها و انقبادها را پیش پای بشریت بگذارد. بارزترین شکل این اقیادها که دنیای دانشگاهی امروزه جهان را به خود معطوف داشته است، دانشگاه اقتصادمحور با جلوه‌های متعدد از جمله شکل و فرم دانشگاه کارآفرین است؛

دانشگاه بوم‌شناختی معرف‌حمله‌ای است به شاکله‌های دانشگاهی‌ای همچون دانشگاه کارآفرینانه یا «دانشگاه شرکتی» یا حتی «دانشگاه دیجیتال». آن اشکال دانشگاهی، دست کم در

افراطی‌ترین نمودهایش همسو با جریان اقتصاد جهانی معرفت‌شنا می‌کنند و در پی آن‌اند که از آن جریان‌ها برای پیشبرد منافع خود نهایت بهره را ببرند... این شاکله‌های دانشگاهی به جای آن‌که با غیاب‌های موجود در بوم‌نظام‌ها در ستیز باشند، نابرابری‌ها را دامن می‌زنند و در خدمت منافع مسلط عصر هستند. پس دانشگاه بوم‌شناختی صرفاً شاکله‌ای در کنار شاکله‌های دیگر نیست، بلکه شکلی پاددانشگاهی (counter- university) است که خودآگاهانه و به دقت به کژدیسی‌هایی که دانشگاه‌های کنونی و در سطحی گسترده‌تر جامعه معاصر به نمایش می‌گذارند، می‌پردازد (بارنت، ۱۳۹۷، صص ۱۲۶-۱۲۵).

بر این اساس، دانشگاه بوم‌شناختی به اصول ویژه دانشگاه پایبند است اما این اصول را برخلاف الگوی کانتی، متأثر از رویکرد روشی واقع‌گرایی انتقادی روی باسکار و کنش ارتباطی هابرماس صلب و سخت در نظر نمی‌گیرد:

دانشگاه بوم‌شناختی دانشگاهی اصول‌مند است. این دانشگاه نه تنها اصول و قواعد مشخصی را که با این ایده از بوم‌شناسی دمسازند به رسمیت می‌شناسد بلکه آن اصول و قواعد را کنار می‌گذارد. این کار به‌غایت دشوار است. مواقعی هست که این اصول با هم تلاقی می‌کنند. همچنین مواقعی هست که اجزای اصول با جو غالب و قدرت‌های هژمونیک دولت، نهادهای بین‌المللی، بنگاه‌های اقتصادی و جز آن‌ها هم‌راستا نیست... (همان، صص ۱۸۷-۱۸۶).

برای بررسی اصول و دعاوی روش‌شناختی ین کتاب و ایده مندرج در آن اجازه دهید نخست خود کتاب را معرفی کنیم.

۲. معرفی کتاب

کتاب «دانشگاه بوم‌شناختی: آرمان‌شهری دست‌یافتنی» که از این به بعد به اختصار «دانشگاه بوم‌شناختی» خوانده می‌شود، اولین کتاب از «مجموعه دانشگاه بوم‌شناختی» در انتشارات پژوهشکده (مؤسسه) مطالعات فرهنگی و اجتماعی است که با ۴۱۶ صفحه، با لحاظ نمایه‌های پایانی کتاب، در سال ۱۳۹۷ توسط سینا باستانی و جبار رحمانی ترجمه و در پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی منتشر شده است. در قسمت شناسه این کتاب عنوان «دانشگاه بوم‌شناختی: رؤیایی دست‌یافتنی» ثبت شده است که گویا مترجمان پس از دریافت واکنش‌های ناقدان پس از انتشار نسخه اول، با حفظ همان عنوان در شناسه، از عنوان جدید «دانشگاه بوم‌شناختی: آرمان‌شهری دست‌یافتنی» برای جلد کتاب در نسخه‌های جدید استفاده کرده‌اند.

دانشگاه بوم‌شناختی: آرمانشهری دست‌یافتنی ... (رضا ماحوزی و علی اصغر مروت) ۹۱

اصل این کتاب با عنوان *The Ecological University: a Feasible Utopia* سال ۲۰۱۸ توسط رونالد بارنت فیلسوف معروف دانشگاه پژوه انگلیسی در انستیتو آموزش کالج دانشگاه لندن منتشر شده است. بارنت این کتاب را به دوست صمیمی‌اش روی باسکار فیلسوف و نظریه‌پرداز برجسته واقع‌گرایی (رنالیسم) انتقادی که سال ۲۰۱۴ فوت کرده است تقدیم کرده است با این اختصار:

به یاد روی‌باسکار (۱۹۴۴-۲۰۱۴)، دوستی خوب که چیزهای زیادی از او یاد گرفتیم. بارنت در ابتدای کتاب با انتخاب متنی مختصر از نیچه در *غروب بتان* نیز به نقد مسئولیت رها کرده‌ی نهادهای لیبرال پس از استقرارشان اشاره کرده است تا به اجمال رویکرد خود را در این کتاب توضیح دهد: «نهادهای لیبرال بی‌درنگ و پس از تحقق یافتن به چشم برهم‌زدنی خصلت لیبرالی‌شان را از دست می‌دهند. به‌راستی معلوم است که رهاوردشان چیست: تحلیل رفتن اراده‌ی معطوف به قدرت... نهادهای ما دیگر هیچ دردی را دوا نمی‌کنند: همگان با این قضیه هم‌داستان‌اند. این نه خطای آن‌ها که خطای ماست.

این کتاب علاوه‌بر مقدمه، از سه بخش اصلی با عناوین *ایده‌ی امر بوم‌شناختی* (شامل ۱۰۷ صفحه)، *دانشگاه بوم‌شناختی* (شامل ۵۵ صفحه) و *واریسی بوم‌شناختی* (شامل ۵۴ صفحه) تشکیل شده است. در بخش *قدردانی* که قبل از مقدمه آورده شده، بارنت به سابقه‌ی ارائه‌ی برخی از مضامین اصلی زبربخش‌های هر بخش اصلی در همایش‌ها و میزگردهای متعددی همچون سلوین کالج در دانشگاه کمبریج، دانشگاه وینچستر انگلستان، دانشگاه تکنولوژی دوبان آفریقای جنوبی، همایش انجمن آموزش و تدریس در آموزش عالی آفریقای جنوبی، همایش انجمن زبان و یادگیری دانشگاهی در ولونگونگ استرالیا، همایش پژوهش درباره‌ی تدریس و یادگیری در استلنبوش آفریقای جنوبی، دانشگاه دولتی سائولوپائولو برزیل، دانشگاه پلی‌تکنیک کوانتلن کانادا، همایش سالانه‌ی انجمن فلسفه‌ی آموزش فیجی، دانشگاه اوپسالا سوئد، دانشگاه سانتیاگو دکالی کلمبیا و ده دانشگاه و همایش دیگر در فاصله‌ی سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۸ اشاره کرده است تا بر پختگی بحث‌های کتاب اخیر تأکید کرده باشد؛ بحث‌هایی که به گفته‌ی خود وی در نتیجه‌ی سال‌ها گفتگوی مؤثر و مداوم با روی‌باسکار به زینت رویکرد و روش رنالیسم انتقادی آراسته شده‌اند. وی همچنین از دیدگاه‌های هابرماس خصوصاً در باب *علاقه‌ی فکری و معرفتی*، آموزه‌ی گفتگوهای رهایی‌بخش و نقد‌هایی که وی به فرهنگ مسلط اقتصادی در نیمه‌ی دوم قرن بیستم داشته، بهره‌ی بسیار برده است.

این کتاب از ۳۷۸ منبع شامل کتاب و مقاله منتشر شده استفاده کرده است که از این میان سهم آثار روی‌باسکار ۱۰ اثر، سهم آثار هابرماس ۱۰ اثر و سهم آثار منتشر شده قبلی خود بارنت ۲۰ اثر است. این حجم از ارجاع به آثار پیشین، کتاب اخیر را به جامع‌ترین نسخه فکری بارنت در خصوص آموزش عالی تا سال ۲۰۱۸ تبدیل کرده است که در خود حاوی جرح و تعدیل‌هایی بر نظریات پیشین وی، از جمله آراء ذکر شده در نخستین اثر وی، یعنی *ایده آموزش عالی و هویت‌های متغیر در آموزش عالی* است.

در ایده آموزش عالی، بارنت با اذعان به نگاه لیبرال و با استفاده از استعاره بهشت گمشده میلتن، از دانشگاهی سخن می‌گوید که در آن «حقیقت» راهنمای همه کنشگران است. در این دانشگاه آزاد و لیبرال، حقیقت برای خود حقیقت و دانش برای خود دانش جستجو می‌شود. به باور بارنت، این اصل مسلم، سابقه‌ای چند صد ساله در دانشگاه‌های اروپایی دارد؛ زمانی که دانشگاه‌ها از استقلال کافی برخوردار بودند و دولت و کلیسا حداقل دخالت را در امور داخلی دانشگاه داشتند. این سخن بارنت با واقعیت تاریخی دانشگاه‌های اروپا مغایرت کامل دارد. طبق گزارش ژاک ورژه از میان سه دانشکده اصلی چند دانشگاه معدود اروپایی در قرون سیزدهم تا شانزدهم، قدرت سیاسی (دولت و امپراتور) اهداف و اغراض خود را از طریق دانشکده حقوق و قدرت دینی (کلیسا) اهداف مورد نظر خود را از طریق دانشکده الهیات و دانشکده صنایع (ادبی) پیش می‌برد. لذا دانشگاه‌های اروپایی تا حد بسیار زیادی حسب قدرت یافتن یکی از این دو جناح قدرت در طول زمان، دست به دست می‌شدند (ورژه، ۱۳۹۷). گزارش مفصلی از این عدم استقلال و وابستگی دانشکده‌های برتر (دانشکده‌های الهیات، حقوق و پزشکی) به دولت و کلیسا و دخالت این دو قدرت بیرونی در تدوین و تنظیم برنامه‌های این سه دانشکده را می‌توان در رساله نزاع دانشکده‌های کانت در انتهای قرن هجدهم نیز مشاهده کرد (کانت، ۱۳۹۹، مقدمه). به این معنا می‌توان گفت تا قبل از قرن نوزدهم واقعیتی به نام دانشگاه به مثابه نهادی مستقل که دارای منطق فعالیتی درون‌بنیاد و خودآیین و مستقل از دولت و کلیسا باشد و دانشکده‌های آن در ارتباط با هم هویتی را به نام «دانشگاه» ایجاد کنند وجود نداشت بلکه بیش از آن، دانشکده‌هایی وجود داشت که حسب اقتضات سیاسی و اجتماعی و مالی و غیره به نهادهای قدرت بیرون دانشگاه متوسل می‌شدند و نهادهای قدرت بیرون دانشگاه نیز از طریق آن دانشکده‌ها به خواسته‌های خود دست می‌یافتند. حرف کلیدی بارنت در این کتاب آن است که این اصل بنیادین که لازمه هویت دانشگاهی است در سال‌های اخیر، به دلیل وابستگی

دانشگاه به دولت مدرن به‌ویژه دولت‌های ایدئولوژیک مخدوش شده و باید دوباره به دانشگاه بازگردد (بارنت، ۱۳۹۸، فصل اول).

به عقیده بارنت، دانش حقیقی - همان‌گونه که افلاطون در تمثیل غار نشان داده است - دانشی عمیق است که برای به‌دست آوردن آن باید گفتگوهای مؤثر و مداومی به سبک هابرماسی بین دانشمندان و آکادمیسین‌ها انجام گیرد. این گفتگوها در دانشگاه‌های فعلی که فاقد استقلال لازم‌اند، رخت بر بسته و لذا نمی‌توانیم در آن‌ها شاهد تولید و توسعه دانش حقیقی و عمیق باشیم. این همان تضعیف جامعه‌شناختی‌ای است که دانشگاه‌های اخیر گرفتار آن شده‌اند. از سوی دیگر، دانشگاه‌ها مبتلا به درد ناشی از تضعیف معرفت‌شناختی هم هستند که آن هم در نتیجه فقدان استقلال دانشگاه حادث شده است. بارنت برای رفع این دو نقص (ضعف) و نیل به وضعیت‌های بخش، اتخاذ سیاست‌هایی همچون توجه به رویکرد انتقادی در تدوین برنامه‌های درسی، ورود عناصر بینارشته‌ای در آموزش دانشگاهی و التفات به دیدگاه‌های فلسفی و جامعه‌شناختی را لازمه ایده آموزش عالی در معنای لیبرال آن - و نه در معنای کانتی واژه - دانسته است (بارنت، ۱۳۹۸).

ادعای بارنت در این کتاب، بیش از آنکه مبتنی بر واقعیت باشد، آرمان‌گرایانه است. وی به ساخت‌های در هم تنیده دانش و دولت و جامعه توجه ندارد و با جعل وقایع تاریخی و استفاده از استعاره بهشت گمشده - و یا شاید از سر ناآگاهی نسبت به تاریخ و سرشت رابطه دانش و دانشگاه با نیازهای بیرون - وضعیتی را متصور شده است که در آن دانشگاه آزاد از دولت‌های بسته و ایدئولوژیک می‌تواند دانشی را تولید کند که این دانش بجای آنکه به دولت و جامعه متعهد باشد، به حقیقت متعهد باشد. این همان ایده دست‌نیافتنی و حتی نامعقولی است که بارنت در این کتاب مطرح کرده است؛ ایده‌ای که بارنت در کتاب دانشگاه بوم‌شناختی به صراحت از آن فاصله گرفته است.

بارنت در کتاب *هویت‌های متغیر در آموزش عالی* (۲۰۰۸)، که در همکاری با روبرتو دی ناپولی ویراستاری و منتشر کرده و مجموعه‌ای از اندیشمندان این حوزه را گرد هم آورده است، تلاش دارد برخلاف کتاب نخست، صداهاى مختلف و به تعبیر خود وی، هویت‌های متغیر در آموزش عالی را نشان دهد؛ هویت‌هایی شامل دانشجویان مقاطع مختلف، استادان، مدیران و خود نهاد دانشگاه که هر کدام حسب روابطی که با درون و بیرون دانشگاه دارند، نقش‌های متعددی را ایفا می‌کنند. به زعم وی، دو میدان اصلی و غیرقابل حذف فعالیت‌های درون‌دانشگاهی و فعالیت‌های معطوف به رابطه دانشگاه با جامعه و صنعت، بر سازنده هویت

دانشگاهی هستند و هرگونه ایده‌ای برای دانشگاه، باید همزمان به این دو رکن توجه داشته باشد (بارنت، ۱۳۹۶). این اصرار در واقع متوجه نقد رویکرد بازارمحوری است که دانشگاه‌ها را به ابزاری برای رفع نیازها و سفارشات بازار تقلیل می‌دهد. در واقع، وضعیت بازارمحور فعلی، به زعم بارنت، از بین برنده صداها و هویت‌هایی است که باید بنحو آزاد و لیبرال، کنشگری آکادمیک داشته باشند. به‌دیگر سخن، بروز هویت‌های دانشگاهی بنحو کامل و شنیدن صدای آن‌ها بنحو آزاد و رها، مقتضی آزادی و استقلال دانشگاه از هر منطقی از جمله منطوق بازار است. این نگاه، پل واسطی است بین ایده موردنظر بارنت در کتاب نخست - که بر استقلال مطلق دانشگاه از دولت و جامعه تأکید داشت - و کتاب *دانشگاه بوم‌شناختی* که طی آن، دانشگاه در عین استقلال نهادی، با هفت زیست بوم بیرون از خود مرتبط می‌شود تا رابطه‌ای متعادل بین خود و آن‌ها برقرار کند. برقراری این رابطه متعادل، الگویی فلسفی از زیست بوم پایدار و معقول است.

بارنت در *دانشگاه بوم‌شناختی* همچنان خوشبینانه به دانشگاه و نقش آن در بهسازی جهان می‌نگرد. این خوشبینی، علیرغم ویرانی‌های متعدد در حوزه‌های متعدد از جمله اخلاق، جامعه، شکاف‌های اقتصادی، بحران‌های زیست محیطی و غیره، شاید ناشی از کشف رابطه‌ای معقول بین دانشگاه و هفت بوم نظام بیرون از دانشگاه باشد. او متأثر از روی‌باسکار، وجهی هستی‌شناسانه - معرفت‌شناسانه برای دانشگاه در نظر گرفته است که شأنی بسیار بزرگتر از صرف یک نهاد علمی برای آن به ارمغان می‌آورد. به زعم وی، دانشگاه دارای زمینه‌ای جهانی است و تنها اوست که می‌تواند زیست بوم متعادل و پایداری را برای کره خاکی و جهان تعریف کند. معرفت، نهاد اجتماعی، اشخاص، اقتصاد، یادگیری، فرهنگ و محیط طبیعی، هفت بوم‌نظام عمده‌ای هستند که در تمامی جوامع و کشورها به انحاء متعدد بر اساس اصول کم و بیش مشابه، زمین و تنها زیست بوم ما را در اختیار گرفته و بر ارتقاء و تخریب آن اثر می‌گذارند و متأسفانه برای رسیدن به اهداف خود، از دانش عالی و دانشگاه نیز بهره می‌گیرند؛

چنین اظهار داشتیم که دانشگاه در مناطق بوم‌شناختی مداخلت دارد. آن‌ها از این قرارند: ۱- بوم‌شناسی معرفت؛ ۲- بوم‌شناسی نهادهای اجتماعی؛ ۳- اشخاص؛ ۴- بوم‌شناسی اقتصاد؛ ۵- یادگیری (هم یادگیری چونان منطقه بوم‌شناختی جامعه‌ای و هم «بوم‌شناسی‌های یادگیری» شخصی)؛ ۶- فرهنگ؛ و ۷- زیست محیط طبیعی. این بوم‌نظام‌ها ترتیب خاصی ندارند مگر در دو مورد. نخست اینکه، فهرست با «بوم‌شناسی معرفت» آغاز می‌شود، چراکه معرفت مفهومی است که برای کامل کردن ایده دانشگاه ضروری است. از قیاس با شش بوم‌نظام دیگر، این

بوم‌نظام رابطه‌ی درونی تری با دانشگاه دارد، گرچه از دانشگاه مستقل است و اکنون جهان گسترده‌تر را فراگرفته است. دوم، فهرست با «زیست‌محیط طبیعی» پایان می‌پذیرد تا به این نکته اشاره شود که در پیوند دادن ایده‌ی دانشگاه و بوم‌شناسی زیست محیط طبیعی امتیاز خاصی ندارد و یکی از هفت بوم‌نظام دانشگاه است (بارنت، ۱۳۹۷، صص ۱۳۱-۱۳۰).

بارنت از «معرفت»، همین معرفت‌های ساری و جاری در جامعه را منظور کرده است که دانشگاه یکی از مراکز تولید و نشر آن است اما در انحصار دانشگاه قرار ندارد چراکه بنگاه‌های قدرت بسیاری با توجه به منافع خود بدین امر دست می‌یازند. هابرماس در کتاب شناخت و علاقه‌های انسانی، سه گونه‌ی علاقه‌ی معرفتی را از هم متمایز کرده است: معرفت علمی، که پشتوانه‌اش علایق فنی-ابزاری است؛ معرفت هرمنوتیکی، که دایرمدار رسیدن به فهم‌های جمعی در زیست جهان است؛ و معرفت‌های انتقادی که معطوف به علایق اجتماعی و رهایی‌بخش است (ببینید هابرماس، ۱۴۰۰، صص ۴۵-۳۰). مسئله‌ی دنیای معاصر این است که معرفت فنی-ابزاری، دیگر اشکال معرفت را «استعمار» و «خفه» کرده است چنانکه علوم انسانی در این دوران به حاشیه رفته است. دانشگاه در قبال این موضوع مسئول است و باید علوم انسانی و هنر را از فرایند کالایی و زینتی شدن خارج کند. دانشگاه باید بوم‌نظام‌های معرفتی متعدد را که با علایق بسیار محفوف شده‌اند بشناسد و امکان برآمدن معرفت‌های متعدد را فراتر از دوگانه معرفت‌شناسی‌های جهان شمال و جنوب امکان‌پذیر کند (بارنت، ۱۳۹۷، ص ۱۳۴).

«نهادهای اجتماعی» نیز امروزه عمدتاً توسط شرکت‌های بازارمدار و نهادهای بخش عمومی مدیریت می‌شوند. برخی از آن‌ها چندشاخه‌ای و بعضاً بین‌المللی‌اند و برخی دیگر زیر نظر رژیم‌های خودکامه عمل می‌کنند. این‌ها علاوه بر کنش معطوف به عمل، تولید معرفت کرده و حتی سمت سوی حرکت علوم را تغییر می‌دهند چنانکه تاکنون به دلیل نیاز عینی نولیب‌ریسم و بازار جهانی، رواج علوم فوق‌پیشرفته‌ای چون زیست مهندسی، رایانه، استم (علم، تکنولوژی و ریاضیات / STEM) و غیره را باعث شده‌اند. دانشگاه می‌تواند در عین همکاری با این سازمان‌ها، ناهمگونی‌های سازمانی موجود در جامعه بزرگتر ملی و بین‌المللی را معرفی کند. وجه متفاوت دانشگاه و این قبیل سازمان‌ها در جهت‌گیری‌های معرفت‌شناختی و مواضع ارزشی آن‌ها قرار دارد. دانشگاه نباید علیرغم ارتباط‌های فراوان، منطق عملکردی خود را از دست بدهد و ذیل منطق نظام جهانی تجارت قرار بگیرد (همان، ص ۱۳۷).

«فرد» و سوژگی وی نیز موضوعی است که در دنیای معاصر تحت تأثیر هیچ‌انگاری رایج و یا منافع شرکت‌های اقتصادی و تجاری به شدت تضعیف شده است. اشکال متعددی از این تضعیف‌شدگی را می‌توان در توده‌فریبی، شکست پروژه روشنگری، بی‌قراری دیجیتال و غیره مشاهده کرد. دانشگاه این سوژگی تضعیف شده را پیش روی خود دارد اما می‌تواند به ظرفیت‌های آن، هم برای بهسازی خود و هم دیگر بوم‌نظام‌ها بیندیشد. دانشگاه با تقویت «هویت دانشگاهی» و سروشکل دادن به دانشجویان، می‌تواند این سوژگی را تقویت کند. این همان آرمان فراموش شده آموزش لیبرال موردنظر نیومن است که خواهان پیشرفت دانشجویان چونان شخصی کامل است (بینید نیومن، ۱۳۹۵، صص ۶۰-۴۵). این ارزش باید بار دیگر احیا شود تا رویکرد فایده‌گرایانه آموزشی تعدیل شود و شخصیت‌سازی و اندیشه انتقادی مجال ظهور یابد (بارنت، ۱۳۹۷، ص ۱۴۲).

«اقتصاد مدرن» نیز بوم‌نظام دیگری است که در دنیای معاصر با اشکال متنوعی همچون خصوصی و دولتی، خرد و کلان، ملی و بین‌المللی و غیره جایگاهی ویژه یافته است. در این فضا، دانشگاه‌ها نیز در جریان «مالی شدن» جهان اقتصادی سهمی برجسته به خود اختصاص داده‌اند. آن‌ها خود نیز بر اساس شاخص‌های اقتصادی ارزیابی می‌شوند، بدین نحو که درآمد خالص، درآمد پژوهشی، جریان‌های درآمدی، مازاد سالانه، سرمایه کاری، اموال وقفی و استقلال مالی آن‌ها مبنای ارزیابی و امتیازات ملی و بین‌المللی‌شان قرار می‌گیرد. دانشگاه بوم‌شناختی بی‌آنکه اهمیت اقتصاد در اداره دانشگاه و لزوم آن برای انجام کار جدی دانشگاهی را انکار کند، «می‌کوشد فراسوی ساحت مالی از منابع، نمایش باشکوهی ارائه دهد و به وقت ضرورت درآمدش را به حداکثر برساند تا منابعی را از آن خود کند که می‌تواند به‌روزی جامعه گسترده‌تر را ارتقاء بخشد. این دانشگاه نه تنها در پی آن است که مجموعه مفروضات مسلطی که تا حد بسیار زیادی علم اقتصاد را شکل می‌دهند، نقد کند، بلکه می‌کوشد حول مدل‌های «مشترکات» رویکردهای بدیلی شکل دهد و ابزارهایی فراهم آورد که خاصه با توسعه ابزارهای پژوهشی برای فهم خود، اقتصاد آموزش عالی کالاهای عمومی را ارزیابی کند» (همان، صص ۱۴۵-۱۴۴). با این ملاحظه، دانشگاه بوم‌شناختی تلاش دارد بین دانشگاه و اقتصاد جمع کند نه آنکه مغلوب اقتصاد شود. سرمایه‌گذاری‌های این دانشگاه، اخلاقی خواهد بود و از صنایع اسلحه‌سازی فاصله می‌گیرد. رفت و آمد او بین بوم‌نظام‌ها نیز اقتصادی نخواهد بود.

«یادگیری» نیز بوم‌نظام دیگری است که دانشگاه هم در سطح کلان جامعه و هم در سطح فرد، باید بدان توجه داشته باشد. واقعیت آن است که یادگیری در دنیای معاصر به شدت تحت

تأثیر اقتصاد است و بیش از همه، ارزش‌های اقتصادی است که به افراد آموزش داده می‌شود. دانشگاه‌ها می‌توانند بار دیگر فرایند یادگیری را- آن‌گونه که هابرماس بیان داشته است- متنوع کرده و از سیطرهٔ یادگیری اقتصادی آزاد کنند. بنابه آموزه‌های واقع‌گرایی انتقادی، از آنجا که هر فردی بوم‌شناسی یادگیری خاص خود را دارد، دانشجویان و استادان دانشگاه نیز در موقعیت‌های رسمی و غیررسمی، می‌توانند موقعیت‌های یادگیری متفاوتی را تجربه کنند. دانشگاه فضایی آزاد و باز برای این موقعیت‌های متنوع و متفاوت است که می‌تواند از این گشودگی برای تقویت یادگیری‌های فردی و اجتماعی استفاده کند (همان، ص ۱۴۸).

اگر آن‌گونه که اورتگای گاست می‌گوید «فرهنگ» قلب تپندهٔ دانشگاه باشد و همان چیزی است که می‌تواند ما را از درغلتیدن درون فاجعه نجات دهد (اورتگای گاست، Mission of the University, ۱۹۴۶، ص ۴۴ به نقل از بارنت، ۱۳۹۷، ص ۱۴۸) آنگاه باید فرهنگ به تمسخر درآمده در جوامع پیشرفته را- که از عقل دکارتی تغذیه می‌کنند و عقل را در محاسبات و برنامه‌ریزی‌هایش بی‌نیاز از هرگونه حمایت فرهنگی می‌دانند (گلنر، The Future of Intellectuals and the Rise of the New Class, ۱۹۷۹، به نقل از بارنت، ص ۱۴۹)- به گونه‌ای متفاوت در دانشگاه پیش کشید و به رسمیت شناخت. این به رسمیت شناختن فرهنگ چیزی بیش از رواج «فرهنگ گفتمان انتقادی» در راستای مشتری‌مداری دانشگاهی است:

دانشگاه بوم‌شناختی در پی آن است تا در طلب تعالی خود چونان فضای استدلال، دیگران را به گفتگو فراخواند. دانشگاه بوم‌شناختی این را اصلی مسلم می‌انگارد که رخدادهای موجودیت‌ها در جهان به هم پیوسته‌اند و در پی آن است تا میان رشته‌ها تماس و آشتی برقرار کند و از این‌رو نسبت به چشم‌اندازهای رقیب رویی گشاده دارد. همچنین بر آن است که این هم‌پیوستگی پیچیدگی نازدودنی‌ای را به همراه دارد و از این‌رو خواستار دقت و شکیبایی است؛ و سرانجام، دانشگاه بوم‌شناختی را این باور برمی‌انگیزند که معرفت و فهم را می‌توان به خدمت شکوفایی گسترده‌تر در جهان آورد. پس دانشگاه بوم‌شناختی، نمی‌تواند رها از فرهنگ باشد، بلکه برعکس، فرهنگی دارد که پیرامون نگرانی، گشودگی و سخاوت دور می‌زند. به تعبیر هایدگر، این فرهنگ، نوعی فرهنگ دغدغه است. این فرهنگ دغدغه به فرهنگ جامعهٔ گسترده‌تر نفوذ می‌کند (بارنت، ۱۳۹۷، ص ۱۵۱).

به گفته بارنت،

دانشگاه بوم‌شناختی از خود می‌پرسد چگونه این دانشگاه ممکن است به فضایی برای آمیزش فرهنگ‌ها و نظام‌های نمادین متضادشان بدل شود و این کار را به‌ویژه با گشودن

فضاهایی برای تعامل دانشجویانی که پیشینه‌های مختلف دارند یا با ارائه برنامه‌های درسی‌ای که آن‌ها را به حضور در اجتماع محلی چند فرهنگی تشویق می‌کند، انجام می‌دهد (همان، ص ۱۷۱).

آخرین بوم‌نظام، «زیست‌محیط طبیعی» است. مراقبت از منابع طبیعی، کاهش استفاده از کربن، توسعه اخلاق محیط زیست و دانشگاه پایدار و غیره از جمله مواردی است که دانشگاه می‌تواند در دو سطح هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی خاص خود، همبستگی با جهان طبیعی را، عطف به «نوعی بوم‌شناسی سیاسی چیزها» که «استقلال چیزهایی را که سرزندگی خاص خود را دارند» به رسمیت می‌شناسد، توسعه دهد (همان، ص ۱۵۳).

دانشگاه به این هفت بوم‌نظام وارد می‌شود و آن‌ها را در کلیت کره زمین مخاطب خود قرار می‌دهد. با این ملاحظه که حسب لایه‌های متعدد معرفت‌شناسانه و هستی‌شناسانه چه برای این بوم‌نظام‌ها و چه برای خود دانشگاه، هیچ الگوی مشخص بوم‌شناختی‌ای را نمی‌توان برای دانشگاه‌ها تعیین کرد. به عبارت دیگر

هر دانشگاه الگوی بوم‌شناختی خاص خودش را دارد و همیشه این سو و آن‌سو می‌رود و بی‌وقفه امکان‌هایی را تشخیص می‌دهد می‌کاود. در هم‌آمیزی درونی و بیرونی: گفت‌وگویی میان دانشگاهی خاص و مجموعه‌ای حرفه‌ای که دوره‌های مهندسی‌اش را معتبر می‌انگارد، هم‌زمان گفت‌وگویی است درونی و بیرونی (همان، ص ۱۵۴).

این گفتگوی درونی و بیرونی لازمه نیل به زیست بومی پایدار برای کلیت کره زمین است. دانشگاه مطلوب یا همان آرمان‌شهر دست یافتنی بارت در این طرح باید هفت بوم‌نظام فوق را به صورت دائم ارتقاء دهد و خود فراتر از همه، نقش هدایتگری آن‌ها را برعهده گیرد. برای این کار، دانشگاه باید خودارزیابی و خودانتقادی‌ای دائمی داشته باشد تا مبادا به ابزار یکی از این هفت بوم‌نظام تقلیل یابد. این هراس جدی است زیرا بارت کلیت این ایده را عطف به ویرانی‌های رو به تزايد کره زمین با محوریت اقتصاد و استفاده ابزاری از دانشگاه برای افزایش ثروت بنگاه‌های اقتصادی بیان داشته است. این درحالی است که اقتصاد تنها یکی از بوم‌نظام‌ها است و نمی‌تواند بر دیگر بوم‌نظام‌ها مسلط باشد؛ تسلطی که در واکنش، به تنش‌هایی خشن و متعدد در جهان پیرامونی انجامیده است.

برای بارت، دانشگاه باید منطقی ویژه خود داشته باشد اما این منطق نمی‌تواند ثابت و غیرقابل تغییر باشد. این منطق در تعامل با هفت بوم‌نظام فوق خود را بازسازی می‌کند و متناسب با تغییرات و پیشرفت‌های آن‌ها و البته جلوتر از آن‌ها، تغییر و پیشرفت می‌کند. لذا

دانشگاه نمی‌تواند یک الگو و یا یک ایده داشته باشد. دانشگاه هویتی سیال و رنگارنگ دارد و از کشوری و اقلیمی تا کشور و اقلیم دیگر راه خود را می‌یابد و عمل می‌کند. تنها وجهی که در این تنوع به‌مثابه قاعده‌ای کلی موردنظر قرار می‌گیرد آن است که دانشگاه خود یک بوم‌نظام-در عرض هفت بوم‌نظام دیگر- نیست و نباید رابطه‌ای از سر رقابت و یا تخصص با آن‌ها برقرار کند. این اصل به دانشگاه کمک می‌کند تا خود را برتر از آن‌ها ببیند و تعریف کند و به ابزار یک یا چند مورد از آن‌ها تبدیل نشود. اینکه این مطلوب چگونه امکان‌پذیر است و دانشگاه‌های فعلی با این میزان از وابستگی به نهادهای قدرت بیرون از دانشگاه اعم از اقتصادی و سیاسی و دینی و نظامی و فرهنگی و غیره چگونه می‌توانند وضعیت خود را تغییر دهند موضوعی است که بارنت آن را طی یک راهبرد ارائه داده است.

این راهبرد متشکل از چارچوبی است که ایده‌های دانشگاه بوم‌شناختی را توضیح می‌دهد، به همراه اصول و قواعدی که دانشگاه بوم‌شناختی را شتاب می‌بخشند. قاعده کلی و راهنما در اینجا چنین است: «به دانشگاه چونان فضایی برای گفت‌وگوی انتقادی و آزاد باور داشته باشید» (همان، ص ۱۶۴). در این دانشگاه، بی‌پروایی و اندیشیدن دو روی یک سکه هستند. این دانشگاه در عین گشودگی به ارتباط‌های متعدد و چند لایه، بی‌پروا و بی‌باک است هم در خودانتقادی و هم در دیگرانتقادی. لذا مکلف است با منافع جاافتاده و پرزور در این بوم‌نظام‌ها روبرو شود. این صراحت لهجه در ابراز شجاعانه نظر و انتقاد خواه به خویشتن و خواه به بوم‌نظام‌های بیرونی، همان وجه مدرن دانشگاه بوم‌شناختی است. این اصل و قاعده‌ای است که دانشگاه بوم‌شناختی از آن جان می‌گیرد. در این مأموریت، پژوهش رکنی بنیادین برای دانشگاه است؛ پژوهشی معطوف به خودکاوای مستمر نهادی که همزمان از بی‌طرفی و باطرفی تغذیه می‌کند و پژوهشی «گلوبال» که هم‌زمان جهانی، ملی و محلی است؛

بدین قرار هر دانشگاهی، در اثنای شکل بخشیدن به خود، در جهت تبدیل شدن به دانشگاهی بوم‌شناختی، به فضاهای جغرافیایی متفاوتی آمدوشد می‌کند، فضاهایی که آمیزه‌ای متضاد از ایده و عمل‌اند و اقتضای انجام این کار، رفتن به سراغ منابع معرفت‌شناختی مختلف است اما این فضاها فراتر از فضاهای جغرافیایی‌اند، چرا که در نهایت مشخصه‌های عامی دارند (همان، ص ۲۰۱).

بارنت در راستای ایضاح مفهومی، بین پایداری- که معطوف به واکنشی توأم با عواطف و احساسات علیه تحلیل محیط است- و بوم‌شناسی تمایز قائل شده است. برای وی، مفهوم اخیر ناظر به تقویت و بهتر کردن محیط و کنار زدن موانع پیش‌روی بالفعل شدن قابلیت‌های جهان و

امکان بهبود یافتن و پیشرفت آن است (همان، ص ۱۶۵). وی مفهوم بوم‌شناسی را از محیط طبیعی نیز تفکیک کرده است بدین نحو که بوم‌شناسی به نظام‌های غیرطبیعی خصوصاً نظام‌های جهان انسانی - شامل نهادهای اجتماعی، معرفت، فرهنگ، اشخاص، اقتصاد و یادگیری - نیز توجه دارد. بارنت به معنای وسیع‌تری از بوم‌شناسی توجه دارد که تمامی هفت بوم‌نظام طبیعی و انسانی به هم پیوسته، سازنده آن هستند. دانشگاه بوم‌شناختی با تردید و عدم قطعیت راهش را در فضای غبارآلود این بوم‌نظام‌ها با هدف استعلامی جوید بی‌آنکه قطب‌نمایی در دست داشته باشد. در این راه، مقصد ثابت و مشخصی وجود ندارد (همان، ص ۱۶۹).

وی متناسب با این شاکله، هفت اصل و قاعده را که باید توسط دانشگاه بر هفت بوم‌نظام فوق‌الذکر حاکم باشد معرفی کرده است: ۱- دغدغه‌مندی فعالانه، بدین معنا که دانشگاه بوم‌شناختی دغدغه کل کره زمین را دارد. ۲- کاوش، با این مضمون که «پیوسته و همیشه امکان‌هایی را برای تحقق قابلیت دانشگاه در جهان بکاوید». ۳- بهروزی، با این مضمون که «پیوسته افزایش بهروزی جهان را مدنظر داشته باشید». ۴- گشودگی معرفت‌شناختی، با این مضمون که «پیوسته آغوش خود را به‌روی بینش‌های تازه، شیوه‌های تازه فهم جهان و چهارچوب‌های متضاد بگشایید». ۵- درگیرشدگی با این قاعده که «درگیر هرچه یا هر که می‌بینید، گردید». ۶- خیال‌ورزی، با این قاعده که «در همه سطوح دانشگاهی توانایی خیال‌ورزی‌تان را پرورش دهید و به‌کار زنید» و ۷- بی‌پروایی، با این قاعده که «به دانشگاه بوم‌شناختی چونان فضایی برای گفت‌وگویی انتقادی و باز، پایبند باشید» (همان، صص ۱۷۸-۱۷۳).

آنچه بارنت در این کتاب ارائه کرده است شاید برای یک مدیر دانشگاهی که باید بر اساس برنامه اجرایی مشخصی دست به اقدام بزند تا حد بسیار زیادی گنگ و یا حتی غیرقابل استفاده باشد. شاید بدان جهت که ایده دانشگاه بوم‌شناختی، بیشتر یک طرح عقلانی است و نه یک برنامه سیاستی قابل اجرا و لذا انجام مطلوب اخیر را نباید از یک فیلسوف انتظار داشت. در هر صورت، دانشگاه باید افقی آینده‌نگرانه داشته باشد تا بر اساس آن خطا را صحیح تشخیص دهد. این تشخیص خود مبتنی بر یک ایده است که البته این ایده نمی‌تواند بسته و ایدئولوژیک باشد؛ چنانکه ایده فلسفی فیشته برای تعریف دانشگاه در خدمت ملی‌گرایی و دولت در نهایت سر از وابستگی دانشگاه به دولت و تحمیل آموزه‌های علمی مشخصی بر دانشگاه شد (ببینید فیشته، ۱۳۹۵، ص ۹۵ و همچنین Fichte, 1979, p.20).

دانشگاه بوم‌شناختی: آرمانشهری دست‌یافتنی ... (رضا ماحوزی و علی اصغر مروت) ۱۰۱

دانشگاه بوم‌شناختی از طریق رفت‌وآمد مؤثر و مستمر بر این هفت بوم‌نظام اثر می‌گذارد و سعی می‌کند به آن‌ها کمک کند بی‌آنکه یکی را بر دیگران ارجحیت نهاده و تعادل بوم‌شناختی را برهم زند. در دانشگاه بوم‌شناختی - برخلاف دانشگاه کارآفرین که به دلیل توجه به منفعت اقتصادی، بینشی بسیار محدود دارد - «دیگری» اهمیتی بسیار دارد و در آن

جملگی ابعاد جهان - اجتماعی، طبیعی، فرهنگی، شخصی و جز آن - متبلور است. افزون بر این، نهادی است انسان‌کیهانی که جایگاه خود را به‌گونه‌ای تغییر داده و کوشش‌های دانشگاهی و غیردانشگاهی‌اش را به‌گونه‌ای قالب‌بندی کرده که منافع کل کره‌خاکی برایش مهم باشد (بارنت، ۱۳۹۷، ص ۱۷۰).

با این ملاحظه، ایده دانشگاه بوم‌شناختی بارنت، همچون ایده دانشگاه آلمانی که بر مقولاتی چون وحدت نظام دانش و پژوهش و نقش‌آفرینی‌های دانشکده فلسفه تأکید دارد (ببینید ویتراک، ۱۳۹۶ و ماحوزی، ۱۳۹۷) نیست، بلکه ایده‌ای است لیبرال در زمانه ضد ایده. این ایده گشوده و مفتوح، برخلاف ایده کلاسیک دانشگاه، در خدمت دولت سیاسی یا نظامی و غیره به تنهایی نیست. حتی همچون الگوی دانشگاه آمریکایی در خدمت بازار تنها هم نیست. ما نیازهای متعددی داریم که دانشگاه باید هم‌زمان به همه آن‌ها توجه داشته باشد و الگوی هماهنگی و تنظیم نهادهای متولی این نیازها را عرضه دارد. این هماهنگی از آن جهت ضرورت دارد که ما انسان‌های قرن بیستم و بیست و یکم بیش از هر دوره‌ای از تاریخ ویرانگر جهان پیرامون و زیست‌بوم‌مان بوده و هستیم. دانشگاه باید با بی‌پروایی و اندیشه‌ورزی مداوم از این هفت بوم‌نظام، که همواره در تغییرند و هویتی سیال دارند، فراتر برود و علاوه‌بر نشان دادن نتایج و عواقب حرکت آن‌ها، راه درست و متعادل فعالیت‌شان را نشان دهد. این مسئولیت دائمی، در همان زمان برآورنده هویت سیال دانشگاه هم هست بدین معنا که هویت دانشگاه، در جریان ورود به عرصه متلاطم و دگرگون شونده هفت بوم‌نظام و ایفای نقش مسئولانه در قبال آن‌ها حاصل می‌آید. این مترقی‌ترین مفهوم مسئولیت اجتماعی دانشگاه است. بارنت این مفهوم را از مفهوم «اصالت» که بیشتر مناسب با دعاوی کتاب *ایده آموزش عالی* است متمایز کرده است، هرچند ایده دانشگاه بوم‌شناختی هم مقتضی سطحی از مفهوم اصالت نیز هست؛

در اینجا، مفهوم مسئولیت‌پذیری مجال ورود پیدا می‌کند و ممکن است از اصالت متمایز شود. اصالت مربوط است به صداقت با خویشتن، ایده‌ای که ممکن است به دو شیوه بهتر فهم شود. فرد ممکن است از رهگذر دوری گزیدن از نیروها و وضعیت‌های بی‌جهت محدود کننده، با خود صداقت یابد؛ در اینجا فرد آزاد است که خودش باشد، همانی که واقعاً دوست

دارد. شیوه بدیل این است که فرد از رهگذر قدم نهادن دلیرانه در راه خوداتکایی صرف و منابع و توانایی‌هایش با خودش صادق گردد. این دریافت، دریافتی نیچهای از اصالت است، روانه‌شدنی بی‌باکانه و بدون توجه به اوضاع و احوال. به هر یک از این دو معنا حالتی است که در آن فرد به ندهای درونی‌اش گوش می‌سپارد... سپس مسئولیت را در کنار اصالت می‌گذاریم. اگر اصالت گوش سپردن به ندهای درونی است، مسئولیت‌پذیری حاکی از توجه به جهان بیرون و بی‌توجهی به خود است. اقتضای مسئولیت‌پذیری دقیقاً حساسیت متقابل نسبت به خواسته‌های جهان است. دوشادوش اصالت، دو تقریر از مسئولیت‌پذیری را می‌توان از هم تفکیک کرد. از یک‌سو، به ازای هر حرفه‌ای انواع معینی از مسئولیت‌پذیری نسبت به حوزه‌های مرتبط معرفت وجود دارد. این نوعی مسئولیت‌پذیری معرفتی است. از سوی دیگر، وضعیتی وجود دارد که در آن حرفه‌ور نه تنها مسئولیت‌هایش را تصدیق می‌کند (و حتی بر پایه آن عمل می‌کند) بلکه احساس می‌کند آن‌ها جزئی از هویت حرفه‌ای‌اش هستند. این شکلی از مسئولیت‌پذیری هستی‌شناختی است. این شکلی از مسئولیت است که آنچه را هایدگر «دغدغه» یا «نگرانی» یا آنچه با عنوان «پیشه» به‌کار می‌رود، حالتی از بی‌خودی که در آن افراد به میدان فراخوانده می‌شوند و تسلیم ندای درونی‌شان می‌شوند (بارنت، ۱۳۹۷، صص ۲۸۰-۲۷۹).

بارنت متأثر از واقع‌گرایی انتقادی، مسئولیت‌پذیری معرفت‌شناختی و مسئولیت‌پذیری هستی‌شناختی را با هم همراه ساخته است. به عقیده وی، اگر مسئولیت‌پذیری هستی‌شناختی یا همان مسئولیت‌پذیری محسوس - که مقتضی کنش‌های محسوس و در میدان است - با مسئولیت‌پذیری معرفت‌شناختی یا همان علمی تحکیم نشود، تهی می‌گردد. بنحو متقابل، مسئولیت‌پذیری معرفت‌شناختی نیز اگر در سطح اندیشه‌ورزی محض باقی بماند پس از اندک زمانی، بی‌محتوا می‌شود. درواقع این درگیری انضمامی دانشمند و دانشگاه با بوم‌نظام‌های عینی بیرون دانشگاه است که آن‌ها را به کنشگرانی حرفه‌ای در جریان نزاعی حرفه‌ای تبدیل می‌کند. با اینهمه اتخاذ این موضع، به‌معنای دست یافتن به زمینی سخت نیست بلکه میدان این کنش بنحو دائم تغییر می‌کند. بدین معنا چون «ساحت‌های حرفه‌ای‌گری حتی در شکل‌های پیوسته متغیر با هم پیوند دارند، مسئولیت‌های حرفه‌ور پیوسته تغییر می‌کنند، مانند نقش و نگار روی شن. این حرفه‌ور به‌نوعی کوچ‌نشین است و خانمان خود را به مکان‌ها و فضاهاى مختلف می‌برد» (همان، ص ۲۸۰).

این ایده می‌تواند همزمان لیبرالیسم آموزشی را که در نتیجه سیطره بازار بر دانشگاه، در معرض انتقادهای جدی است نجات دهد. بدین نحو که آموزش عالی می‌تواند بدون

دانشگاه بوم‌شناختی: آرمانشهری دست‌یافتنی ... (رضا ماحوزی و علی اصغر مروت) ۱۰۳

سرسپردگی تام به اقتصاد و بازار، به انسان و فرهنگ و یادگیری و محیط زیست و نهادها و غیره بنحو متعادل توجه داشته باشد و زمینه تعامل عقلانی دانشگاه و محیط پیرامون را فراهم کند.

۳. تحلیل روشی

تار و پود کتاب *دانشگاه بوم‌شناختی* متأثر از رویکرد روشی واقع‌گرایی انتقادی روی‌باسکار است. بارنت علاوه بر اشاره آغازین مبنی بر گفتگوهای مؤثر با روی‌باسکار نظریه‌پرداز برجسته این رویکرد روشی، در چند مورد دیگر نیز دین خود را نسبت به این روش اعلام داشته است. به‌عنوان مثال، در صفحه ۳۲ کتاب می‌گوید: «روی‌باسکار و فلسفه واقع‌گرایی انتقادی و درگیرشدگی‌اش در جنبش بوم‌شناختی در اینجا به‌طور مضاعف منبع انرژی است». وی حتی انتخاب واژه «بوم‌شناسی» برای عنوان کتاب خود را مدیون کتابی با عنوان «بوم‌فلسفه در جهان بحران‌زده: واقع‌گرایی انتقادی و سهم اسکاندیناوی» می‌داند که توسط باسکار، هویر و نیش در سال ۲۰۱۲ منتشر شده است (همان، ص ۳۴). در موضعی دیگر وام‌گیری از یکی از آثار منتشره روی‌باسکار به سال ۲۰۰۸ با عنوان *Dialectic: The Pulse of Freedom* را چنین بیان می‌کند:

در اینجا یکی از مفاهیم کلیدی فلسفه واقع‌گرایی انتقادی روی‌باسکار را به‌کار می‌بریم و می‌گوییم دانشگاه بوم‌شناختی خصلت نوحضوری دارد. خصلتی که ممکن است دانشگاه را آنگاه که روی امواج خروشان و پی‌درپی مسئولیت‌های بوم‌شناختی‌اش شناساورد است به چیزی غیر از آنچه هست، بدل سازد (همان، ص ۶۸).

در صفحه ۱۲۲ کتاب نیز بارنت ایده غیاب‌زدایی - به‌معنای کنار نهادن فقدان حضورهای جدی دانشگاه در بوم‌نظام‌ها برای نقادی و ارتقاء آن‌ها - را برگرفته از واقع‌گرایی انتقادی باسکار می‌داند. این اذعان‌ها را می‌توان در محتوای دیگر صفحات کتاب نیز مشاهده کرد.

این روش مقتضی نفی رویکرد جامعه‌شناختی، نفی پوزیتیویسم روش‌شناختی و همچنین نفی رویکرد ذات‌گرایانه در باب دانشگاه است. به‌عقیده بارنت، دانشگاه برای اینکه بتواند با هفت بوم‌نظام پیرامونی رابطه‌ای عقلانی، مستمر و تنظیم‌کننده برقرار کند، به ایده دانشگاه بوم‌شناختی نیاز دارد. این ایده، در خود حاوی هفت بوم‌نظام سیال است که عقلانیت و خرد ابزاری درون‌آکادمی، همچون چسبی هستی‌شناسانه آن‌ها را به هم متصل می‌کند. این رابطه در هم تنیده متأثر از تفکیک دو ساحت هستی‌شناختی و معرفت‌شناختی در واقع‌گرایی انتقادی

است که طی آن، دانشگاه بنا به مسئولیت هستی‌شناختی به هفت بوم‌نظام بیرونی بسیار سیال می‌پردازد و بنا به مسئولیت معرفت‌شناختی، به دانش سیال و همواره در حال پیشرفت درون آکادمی که مستلزم استقلال و خودآیینی و خودبنیادی است توجه دارد. در جریان این اتصال، لایه‌ها و سطوح متعدد دانش عالی با لایه‌ها و سطوح متعدد واقعیت‌های هفت‌گانه‌ای که درون آن‌ها زندگی می‌کنیم و به نحو عینی آن‌ها را تجربه می‌کنیم، رابطه‌ای از سر گفتگو برقرار می‌کند. این گفتگوی رهایی‌بخش تا حد بسیار زیادی اصول و قواعد خود را از رویکرد روشی کنش ارتباطی هابرماس اخذ می‌کند.

این رویکرد برخلاف رویکرد جامعه‌شناختی، صرفاً به تأثیر عوامل اجتماعی بر کنشگران دانشگاهی تمرکز نمی‌کند تا مقوله استقلال دانشگاه را ذیل علل مکانیکی-اجتماعی تحلیل کند. واقع آن است که جامعه‌شناسان با برجسته کردن کنش کنشگران دانشگاهی و نقش جامعه در بساخت دانش، برای «ایده» به عنوان محصول ذهن (سوژه) ارزش و اعتباری قائل نیستند (صمیم، ۱۳۹۶، صص ۲۵-۱۷). بارنت دانشگاه را بر حسب ایده و کنش، بنحو همزمان و آن‌هم بر حسب تعامل‌های متعدد و لایه به لایه تحلیل کرده است. وی در آغاز فصل هفتم کتاب با عنوان «هفت بوم‌نظام»، پس از اشاره به واقعی بودن هفت بوم‌نظام بیرون از دانشگاه و اثر واقعی و جدی و مداخله‌گرانه آن‌ها بر دانشگاه، دانشگاه بوم‌شناختی را مسئول آن هفت بوم‌نظام دانسته است:

دانشگاه بوم‌شناختی مسئول است که نسبت به آن هفت بوم‌نظام واکنش نشان دهد و به رابطه‌اش با آن‌ها راه برد. از این گذشته، وجود درون ماندگار آن بوم‌نظام‌ها امکان‌هایی را پیش پای دانشگاه بوم‌شناختی می‌گذارد که با خودش آغاز می‌شود. گرگ‌های در لباس میش را می‌توان شناسایی کرد و حتی به کارشان گرفت (بارنت، ۱۳۹۷، ص ۱۲۹).

این رویکرد همچنین در مقابل بینش پوزیتیویستی قرار دارد به این معنا که برخلاف این بینش، واقعیت بیرونی قابل مطالعه را نه یک واقعیت تک لایه، که بر تنها لایه ذهن (معرفت) اثری انعکاسی می‌گذارد، بلکه به مثابه لایه‌های متعددی از هفت بوم‌نظام در نظر می‌گیرد که به انحاء متعدد بر لایه‌های متعدد ذهن اثر گذاشته و در نتیجه این تنوع، اشکال فراوانی از معرفت و کنش را باعث می‌شوند. باسکار در مقابل پوزیتیویسم- که با اتخاذ موضعی رئالیستی، ساختار واقعیت و ذهن را منطبق بر هم دانسته و فعلیت‌انگاری (actualism) معطوف به شناسایی قوانین طبیعت توسط یک ذهن سالم را ترویج می‌کند- بر این باور است که این فعلیت‌انگاری نوعی مغالطه است زیرا در آن، با نادیده گرفتن ابعاد لازم (transitive) و غیرلازم (intransitive)

واقعیت، واقعیت به معرفت به واقعیت (بعد لازم) تقلیل یافته است. حال آنکه اولاً واقعیت چیزی بیش از معرفت محدود ما به واقعیت است. در عالم خارج، لایه‌های (stratifies) بسیاری وجود دارد که صرفاً خارجی‌ترین لایه آن یعنی سطح رویدادهای (events) علی‌توسط علوم تجربی و تحصّلی شناخته می‌شود. درثانی، معرفت ما نیز به تبع لایه‌ها و سطوح متعدد واقعیت، لایه لایه است، به گونه‌ای که هر لایه، مکانیسم خاصی را در طبیعت مطالعه می‌کند. ثالثاً، ذهن انسان برخلاف تصور پوزیتیویست‌ها، ذهنی تهی و آکنده از پیش‌فرض‌ها نیست، بلکه توده گسترده‌ای از معلومات و مفروضات قبلی و محدودیت‌های ذهنی بر مواجهه ما با عالم خارج اثر می‌گذارند. باسکار بر اساس این سه مبنا، درمقابل تأکید پوزیتیویست‌ها بر نیروهای علی حاکم بر رویدادها، به تمایلات و نیروهای غیرعلی‌ای اشاره می‌کند که در لایه‌های زیرین واقعیت ریشه دارند. این تذکر می‌تواند در علوم اجتماعی مورد استفاده قرار گیرد بدین نحو که بسیاری از تمایلات غیر علی، بنیاد رفتارهای خارجی افراد و سازمان‌ها و نهادها است؛ تمایلاتی که شاید به نحو آماری و تجربی قابل شناسایی نباشند. بنابراین آنچه تحت عنوان رفتارهای فردی و اجتماعی در پوزیتیویسم تبیین می‌شود، صرفاً در ظرف سیستم‌های بسته (close system) انجام می‌گیرد. در این تلقی، پوزیتیویسم، با یکسان‌انگاشتن روش تحقیق در علوم طبیعی و علوم انسانی، علوم اخیر را به نوعی رفتارگرایی (behaviorism) تقلیل داده است. در نتیجه این تلقی، تبیین و پیش‌بینی به موازات هم طرح می‌شوند. این در حالی است که نه واقعیت و جامعه قابل تقلیل به رفتارها و رویدادهای علی است و نه معرفت، بسیط و سهل‌الوصول است. به عبارت دیگر، جامعه یک سیستم باز (open system) است که در آن، افراد علاوه بر کنش‌های علی، بر مبنای تمایلات درونی و عمیق خود در سطوح بنیادین وجودی نیز، عمل و رفتار می‌کنند (باسکار، ۱۳۹۳، صص ۵۷-۵۳). این پیچیدگی هستی‌شناختی و معرفت‌شناختی همان چیزی است که بارنت در تمام کتاب *دانشگاه بوم‌شناختی* از آن بهره برده است.

همچنین این رویکرد، ذات‌گرایی کانتی و فحوای کتاب *ایده آموزش عالی* بارنت را نیز مورد انتقاد قرار داده و دانشگاه را نه به مثابه برج و بارویی با دیوارهای بلند بلکه به مثابه دانشگاهی با درهای فراوان متصور می‌شود که از طریق همان درها بی‌آنکه از تفاوت خود با هفت بوم‌نظام فوق‌الذکر دست بکشد، با محیط پیرامون خود رابطه برقرار می‌کند. این دانشگاه بنا به دو سنخ مسئولیتی که پیش از این گفته شد، هویت خود را در جریان تعامل با محیط

به دست می‌آورد. لذا فاقد هرگونه ذات معقول و ایده‌ای مشخص به‌سیاق کانتی - فیخته‌ای است (ماحوزی، ۱۳۹۸). اساساً بنیاد این دانشگاه، گفتگو و تغییر دائمی است؛

دانشگاه بوم‌شناختی کژدیسی‌های احتمالی‌اش و سامان‌بخشی مجدد مستمر به خود را نیز دنبال می‌کند، نه صرفاً به‌منظور حفظ اثرگذاری بوم‌شناختی‌اش بلکه برای بهبود بخشیدن به آن. دانشگاه بوم‌شناختی همیشه برای پرورش گفتگو میان رشته‌هایش، آوردن دانشجویانش به مکان‌های ناآشنا، گشودن گفتگو با جامعه گسترده‌تر، گوش سپردن به مسائل کلان اثبات‌پذیر و به خیال آوردن امکان‌های تازه برای خود و جهان جای کار دارد (بارنت، ۱۳۹۷، ص ۱۲۶).

۴. تحلیل ابعاد شکلی اثر

علاوه بر روانی کتاب دانشگاه بوم‌شناختی و سعی خود نویسنده برای دوری از ابهام‌گویی و توضیحات مناسب هر مطلب، ترجمه کتاب نیز روان و بسیار کم غلط و جذاب است. اندازه جملات کوتاه و برای خواننده قابل فهم است. مترجمان در اکثر قریب به اتفاق صفحات کتاب، معادل‌های انگلیسی واژه‌ها را در پاورقی هر صفحه آورده‌اند تا خواننده بتواند بهتر و راحت‌تر ذهنیت نویسنده را درک کند. در انتخاب معادل‌های مناسب در زبان فارسی نیز مترجمان تا حد امکان از معادل‌های رایج و مورد توافق استفاده کرده‌اند و واژه‌های اصلی را در پاورقی هر صفحه ذکر کرده‌اند. با این‌همه بسیار مناسب بود که برخی از مضامین کتاب توسط مترجمان در پاورقی یا پی‌نوشت‌های هر فصل توضیح داده می‌شد تا حضور مترجمان در کتاب هویداتر می‌شد. فقدان مقدمه تفصیلی و حتی غیرتفصیلی مترجمان بر کتاب از جهت توضیح جایگاه این کتاب در مجموعه آثار بارنت، معرفی خود نویسنده، استفاده‌ای که ایرانیان می‌توانند از این کتاب داشته باشند و غیره آزار دهنده است. مترجمان می‌توانستند در صورت امکان ناپذیری آن برای خود، این وظیفه را به یکی دیگر از استادان و صاحب‌نظران حوزه آموزش عالی و یا فلسفه دانشگاه واگذار کنند که چنین نکرده‌اند.

صفحه‌آرایی کتاب به‌صورت حرفه‌ای انجام گرفته و استفاده از فونت و قلم مناسب و همچنین بهره‌گیری از کاغذ روشن و سبک، کتاب را به محصولی مناسب تبدیل کرده است. استفاده از علائم نگارشی، با هدف کمک به خواننده فارسی زبان با دقت تمام و به وفور استفاده شده است تا آن حد در برخی موارد نبودن آن‌ها نیز مشکلی برای خواننده ایجاد نمی‌کند.

به هم ریختگی نمایه‌های کتاب ضعف دیگری است که گویای شتابزدگی ناشر در انتشار اثر است. یادداشت‌های آخر فصول نیز به‌گونه‌ای غیرحرفه‌ای در ادامه متن اصلی آمده و وجه تمایز

دانشگاه بوم‌شناختی: آرمانشهری دست‌یافتنی ... (رضا ماحوزی و علی اصغر مروت) ۱۰۷

آن با مطالب اصلی مشخص نیست. به‌عنوان مثال در صفحه ۱۵۵، در ادامه پاره چهارم از بخش اول کتاب می‌توان این سهل‌انگاری ناشر را مشاهده کرد.

۵. نتیجه‌گیری

کتاب *دانشگاه بوم‌شناختی* کتابی استاندارد و معیار است؛ کتابی که نه تنها با گذشته نگارنده خود گفتگو می‌کند بلکه با فیلسوفان متعددی همچون کانت، نیومن، هیدگر، هابرماس، روی باسکار، اورتگای گاست و دیگران گفتگو می‌کند. عنوان *دانشگاه بوم‌شناختی* بگونه‌ای متمرکز در سراسر اثر و از زوایای متعدد مورد توجه قرار گرفته و نویسنده هیچ بحث اضافه‌ای را بدون ارتباط با ادعای اصلی و مغایر با روش اتخاذ شده در اثر مطرح نکرده است. تعداد تیرها و بخش‌بندی‌ها نیز دقیق و گویا است. این کتاب به شایستگی تمام می‌تواند یک اثر معیار و قابل استفاده در دانشگاه‌های ایران و حتی بیش از آن، برای مدیران دانشگاهی و محققان دانشگاه‌پژوه کشور باشد؛ هم از آن‌رو که نویسنده تجربیات سی ساله خود را در این کتاب مورد استفاده قرار داده و از برخی از آن‌ها گذشته است و هم از آن‌رو که بلحاظ روش‌شناختی ما را متوجه موضوعات متعددی می‌کند که همگی هم بر دانشگاه اثرگذارند و هم باید از دانشگاه اثر بپذیرند. این وجوه به ما کمک می‌کند تا بتوانیم آموزش عالی کشورمان را در متن تحولات و بحران‌های داخلی و جهانی فهم کنیم و بینشی وسیع‌تر برای فهم و رفع آن بحران‌ها به‌دست آوریم. در هر صورت همه ما روی یک سیاره زندگی می‌کنیم و قدرت نامتعادل بوم‌نظام‌های هفت‌گانه همه ما را متوجه آسیب‌های خود کرده و می‌کند. کووید-۱۹ یکی از آن آسیب‌های بزرگ جهانی است که می‌توان در آن خطوطی از هر هفت بوم‌نظام را مشاهده کرد. اینجاست که تنها دانشگاه می‌تواند نجات‌بخش آدمیان و کره زمین باشد.

کتاب‌نامه

- Barnett, Ronald, 2017, *Ecological University: A Feasible Utopia*, translated by Sina Bastani and Jabar Rahmani, Publications of the Institute for Social and Cultural Studies;
- Barnett, Ronald and Roberto Di Napoli, 2016, *Variable Identities in Higher Education*, translated by Sajjad Yahek, Publications of the Institute for Social and Cultural Studies;
- Barnett, Ronald, 2018, *The Idea of Higher Education*, translated by Majid Mohammadi Fumani, Ariadakht Qayyomi Bidhandi, Ali Rezaei and Ehsan Akradi, Andisheh Ehsan Publications;

- Barnett, Ronald, 2017, Future University: Ideas and Possibilities, translated by Shima Shasti and Shervin Moghimi, Publications of the Institute for Social and Cultural Studies;
- Bhaskar, Roy, 2013, critical realism and criticism of the positivism tradition, in The Possibility of Naturalism, translated by Reza Mahoozi, InEtelaat e hekmat va Marefat (Information of Wisdom and Knowledge), March, Year 9, Number 5;
- Fichte, Yohan Gottlieb, 2015, speeches about the mission of a scientist, translated by Esmail Saadat, Farhang Javid Publications;
- Sefidkosh, Maytham, 2015, University idea, selection and editing, Hekmat Publications;
- Samim, Reza, 2015, Questioning the university in the German intellectual tradition; Transition from a philosophical question to a sociological question, in Mahoozi, Reza, University: Theoretical Reflections and Iranian Experience, Publications of the Institute for Social and Cultural Studies;
- Kant, Immanuel, 2019 A, Conflict of Faculties, translated by Sayed Masoumeh Mousavi, Shabkhiz Publications;
- Kant, Immanuel, 2018, The Conflict of Faculties, translated by Reza Mahoozi, Publications of the Institute for Social and Cultural Studies;
- Mahoozi, Reza, 2018, Kant and the service of philosophy to the future of the university, in the book Philosophy of University; Reflections on universities in the world and Iran, edited by Reza Mahoozi, Publications of the Institute for Social and Cultural Studies;
- Mahoozi, Reza, 2018, philosophy of university; Reflections on Universities in the World and Iran, Publications of the Institute for Social and Cultural Studies;
- Mahoozi, Reza, 2017, from a national university to a university for dialogue, in the question of Iranian universities, with the efforts of Jabar Rahmani, Publications of the Institute for Social and Cultural Studies;
- Wittrak, Bjorn, 2016, The Development Course of the Modern University, translated by Aria Matin, Publications of the Institute for Social and Cultural Studies;
- Newman, John Henry, 2015, The Idea of a University, translated by Irfan Badkobeh, in Sefidkosh, Maysham, The Idea of a University, Hekmat Publications;
- Verjee, Jak, 2017, Universities in the Middle Ages, translated by Amir Rezaei, Publications of the Institute for Social and Cultural Studies;
- Habermas, Jürgen, 1400, Cognition and Human Interests, translated by Naseruddin Ali Taghavian, Publications of the Institute for Social and Cultural Studies;
- Jaspers, Karl, 2014, The Idea of the University, translated by Mehdi Parsa and Mehrdad Parsa, Phoenix Publications;
- Fichte. 1979, Addresses to the German Nation (Trans. by R. F. Jones and G. H. Turnbull), Westport: Greenwood press.